

Esbossos de la meva vida durant l'etapa dels anys 36 al 42

Josep Rius

La guerra esclatà al 1936. Pel juliol. Aleshores jo tenia 20 anys. Recordo que al “Coro” ens preparàvem per anar a l'Olimpíada Popular. S'havia de fer el 19 de juliol a l'estadi de Montjuïc. Era una resposta a l'Olimpíada mundial que s'havia de celebrar a Berlín, sota la fèrula de Hitler. I és que nosaltres ballàvem ballets a l'Entitat Coral de la Joventut Terrassenca (el “Coro”).

Vàrem tenir un gran desengany.

La guerra que semblava que aviat acabaria, continuava.

Com deia un pensador, en les guerres els dos bàndols es radicalitzen i afloren les més sanguinàries accions.

No és estrany doncs que en tots dos cantons es cometessin assassinats i crueltats de tota mena. En aquest reberen sacerdots, terratinents, amos d'indústries i en general molta gent de dreta. Gent incontrolada anava als pobles i allà sembraven el terror. Els odis i les enveges feien la resta.

A l'altre cantó passava igual amb la diferència que allà no eren les masses descontrolades sinó l'exèrcit i els poderosos del poder públic. Era una barbàrie institucionalitzada. Milers d'obrers eren morts pel sol fet d'oposar-se a la seva traïdoria.

A l'any 37, per ordre del govern -legal- em cridaren a l'exèrcit, es a dir: a la guerra. Era la quinta que tocava.

Anàrem amb tren a Albacete, a la “Blaza Altozano”, seu de les brigades internacionals. La arribada fou impressionant. Ens digueren que “anàvem a cobrir les glòries baixes de les brigades”. A mi com a altres companys de Terrassa, em tocà la XIV, la francesa.

Allí férem l'instrucció. Per descomptat la francesa. Remarco aquest fet perquè més endavant vaig aprendre no sé si la russa o la mexicana, a part de que quan després de tot vaig fer la mili, em tocà aprendre la dels vencedors.

Cap a mitjans d'Octubre, ens incorporàrem al front. De nit ens portaren directament a la “Cuesta de la Reina” quan estava en plena batalla. Fou el nostre bateig de foc. Allà en passàrem de tots colors però el predominant fou el negre. Quina por! Passo per alt les vicissituds que passàrem fins que ens portaren a descansar a l'Escorial. Un lloc que en temps normal ens hagués encantat, però que aleshores vam trobar molt fred, dormint a terra i sense cap al·licient.

Després ens portaren a “Zarzalejo” un front parat situat a la serra de Guadarrama. Feia un fred que pelava. Tot nevat. Fent guàrdia dues hores sí, dues hores no. Les hores de descans ens les passàvem escalfant-nos, doncs ens havíem quedat glaçats. També ens arribàvem al poble, que era a una hora de camí, a descalçar bigues dels sostres de les cases per a fer foc a les nostres trinxeres. De vegades de les travesses del tren ja no en quedava ni rastre.

Vingué la retirada de l'Aragó. En camions “destartalats” i plens de gom a gom que no ens podíem ni bellugar, ens portaren cap allà. La gent fugia, militars i paisans, amb el que podien a l'esquena, anaven per la carretera però en direcció contrària a la que portàvem nosaltres. Ens deien: Ai, pobrets! No sabeu pas on aneu. Era veritat. La retirada era una desbandada i no hi havia res a fer.

Arribàrem al voltant de “Caspé”. Els nostres comandaments no sabien ni on era el front per aturar l'enemic. Fèiem la trinxera a un sector i al cap d'una estona venia una ordre que manava fer-lo a un sector completament oposat. A mi em feriren d'una bala al cap que primer matà a un company. M'embolicaren el cap fins al coll i apa, endavant que no ha estat res.

Es desencadenà un atac ferotge del feixistes i aquesta vegada sí que ens tocà córrer de veritat. Tot corrent una bala em travessà la cama dreta pel genoll però no em vaig pas parar. Extenuat al final, vaig asseure'm a terra. Ja no podia. Sort que era a prop d'un lloc de socors i ranquejant vaig poder arribar allí. Em curaren i amb una ambulància em traslladaren junt amb altres ferits cap avall. Pel camí atacà l'aviació. El xofer parà la furgoneta i baixà a amagar-se. Nosaltres els que érem a dintre també ho haguéssim fet però teníem la porta tancada. Per sort no ens atacaren o bé no ens tocaren.

Ens portaren a Dénia, un poble de la costa valenciana. Allí mateix, una doctora americana negra em curà. Molt simpàtica. Gent de molta categoria vingué cap al nostre bàndol a ajudar-nos. Al cap de pocs dies ens traslladaren a corre-cuita cap a Catalunya, doncs els insurrectes arribaven al mar per Castelló i tallaven les comunicacions. Ens portaren cap a Vic. Allà vaig acabar-me de curar i em donaren uns dies de permís per a refer-me. Vaig anar a casa fent autoestop. Ensenyant un paquet de tabac, fou cosa de pocs minuts, de seguida em portaren a on desitjava. Els de les Brigades Internacionals teníem aquestes avantatges. Sempre ens en donaven. I sempre ros.

A casa quinze dies. I tornar a incorporar-se. Molts s'amagaven. Jo no és que fos valent però tenia molt clar el meu deure. Vaig tornar a la mateixa brigada. Ens portaren pels volts de l'Ebre.

Arribà el dia de Sant Jaume, el dia 25 de Juliol. Data històrica. El pas del riu Ebre.

La nostra brigada no arribà a passar. Érem dels primers i tot el foc anava cap a nosaltres des de les forces de reforç que arribaven de Castelló. La nostra missió era distreure'ls. Mentrestant les brigades nostres de més endins, passaren tranquil·lament i pogueren fer l'ofensiva que relaten les històries de guerra. Ara bé, estàvem a les trinxeres cobrint el pas dels que passaven, però aquestes trinxeres estaven plenes de companys morts. Els morters eren terribles. No podies ni arribar a passar per atendre els ferits. Els morts ja no calia ni tocar-los.

Dies més tarda, amb el front ja calmat, passàrem nosaltres. Anàrem a Pàndols, una serra famosa per les batalles que hi hagué fins al seu abandonament.

De dia es tractava de suportar els atacs de l'aviació i l'artilleria que després acabaven amb una ofensiva. No hi havia més remei que retirar-nos, avall. A la nit però amb molt sigil i amb bombes de mà, escalàvem la posició que havíem perdut. A vegades teníem èxit. Altres vegades ens tocava córrer avall. Segur que batiem tots els rècords de velocitat i salts. A la nova posició ens tocava fer trinxeres de nou per protegir-nos de l'aviació i l'artilleria que ja sabíem que ens atacarien l'endemà. Quan dormíem? A peu, en qualsevol lloc.

Així en aquest joc d'anar reculant molt i recuperant molt poc arribà l'u de Novembre. El dia de tots els sants, el de les castanyes. Els insurrectes iniciaren una terrible ofensiva, precedida per un atac ferotge d'aviació i artilleria. Des de la nostra posició vàiem com anaven avançant. Havíem tingut moltes baixes. L'ordre que teníem era però tallant. Resistir fins a morir. Recordo que vaig tenir una entrevista amb el capità. Jo era comissari provisional. Havia fet un curset a Cambrils, però abans d'acabar-lo ens enviaren corrents al front per substituir les baixes. Doncs bé: tinguérem un intercanvi d'impressions i em comminà que anés al Cos de comandament que era situat a un quilòmetre més avall per veure si podíem recular. Com era d'esperar em refermaren la consigna que no hi havia retirada possible. Aguantar fins a morir. Això és la guerra. De tornada vaig arribar just a temps d'encabir-me a la xavola de refugi on tenia tots els papers de la companyia. El capità no havia esperat pas a rebre el que ja suposava que li diria, i cames ajudeu-me cap avall. Jo no vaig tenir temps. Havia d'enterrar els papers i després la pistola que em donaren a l'escola de comissaris. Per sort no duia cap distintiu. Cap galó. Es quedà amb mi el que era el meu ajudant. Tots dos esperàvem al vespre quan fos fosc, per escapar-nos muntanya avall amb dues bombes de mà que teníem. No ens donà temps. Sentíem que els feixistes voltaven pels contorns i temíem que ens descobríssin. Així fou. Tot d'una veiérem un cap que mirava cap a dins i un fusell que ens apuntava. Nosalbres, mans enlaire, sortirem de seguida i el pillatge ens salvà la vida. S'afanyaren a prendre'ns-ho tot. La cartera. La ploma estilogràfica, la guerrera, els pantalons, les sabates, etc.

Sort que a canvi ens donaren les seves robes, molt tronades, la veritat sigui dita. Però això ens salvà doncs el que ens trobà, no volia compartir amb els altres el pillatge.

Aleshores vingué una compareixença interminable davant els caps de secció, companyia, batalló i brigada. No cal dir que ens reberen amb molt pocs modals.

A la fi, enfrontats davant del consell de tot el cos de la Brigada, ens sotmeteren al típic interrogatori. Amb sorna ens preguntaren si també nosaltres érem sanitaris doncs no trobaven ningú que digués que tirava contra ells. Ja he dit que no sóc valent però aquell aire mofeta m'exasperà i vaig contestar que no, que era fuseller. –Menys mal que n'hem trobat un! I vinga a riure. Seguint l'interrogatori, em demanà si sabia la música d'unes cançons que tenia al seu davant i que eren de la meva brigada. Ja posats a fer, li vaig dir que si. Em manà que les cantés. Escoltaven mig divertits però amb la cara iracunda. Abans que hagués acabat de cantar-la tota, donà un cop de puny i digué: -Basta! Manà a l'assistent que ens tragués del seu davant abans d'afusellar-nos.

Aquest xicot, que per cert era català, ens digué que havíem estat molt de sort, doncs n'havia fet matar a molts i ens ensenyà en un racó un munt de soldats morts. Potser la meva inconscient valentia, l'impressionà.

I a partir d'aquí començà el nostre pelegrinatge vergonyós. Ens portaren a Corbera i allà ja trobàrem centenars de presoners com nosaltres. Allà, a les afores de la població, ens feren entrar dins una quadra de bestiar i au, entreu, fins que ja no hi “capigué” ni una agulla. Tancaren la porta i així passàrem la nit. El que estava dret passà la nit dret. El que estava assegut, assegut restà. A l'endemà, ens deixaren sortir a fer les nostres necessitats, tots en un racó prèviament assenyalat.

Després emprenguérem la marxa a peu fins a Gandesa. En filera militar. A l'arribar a la població, la gent arrecerada a les voreres ens mirava com si fóssim dimonis. Els ho havien dit tant, que érem “rojos malditos”.

Passem per alt les vicissituds que passàrem fins que ens muntaren en uns vagons de càrrega de bestiar, empenyent-nos també fins que no hi va cabre ningú més. Ens donaren un “xusco” i una llauna de sardines. Tres dies i tres nits estiguérem allà tancats sense que mai ens obrissin. Ens moríem de set. Res no valia, no podíem fer les necessitats. Al final, un digué que ja no podia aguantar més i en un racó s'esbravà. Darrera d'ell tots l'imitàrem. Total que quedà una atmosfera que els àngels hi cantaven. I això tres dies. No cal dir que no podíem estirar-nos ni per jeure.

A la fi arribàrem a Aranda de Duero. Camp de concentració. No era com els que després de la segona guerra mundial es varen descobrir en terres alemanyes, però deu n'hi do.

Estàvem en pavellons de fusta. Dormíem a terra. Una manta per a cinc. Tots d'un cantó, fent cadireta. A la nit si tenies ganes d'orinar, demanant permís als companys per sortir de la manta havies de caminar uns cinc cents metres per arribar als lavabos. Amb les mans enlaire, sota la mirada inquisitiva dels guardes que estaven en unes torretes que voltaven tot el camp. Te'n guardaves prou de desobeir-los. Tiraven a matar. A vegades això es repetia diverses vegades. Potser pel fred, orinaves molt. En canvi, de fer de ventre, una vegada cada quinze dies.

El menjar era un xusco al matí, un plat de caldo de col o bledes al migdia i al vespre, i para de comptar. Tots fèiem la mateixa cara que els presoners que més endavant sortiren als diaris i ja més cap aquí, veiérem a la tele.

Cada dia ens feien formar, cantant el Cara el Sol. Ens donaven unes conferències que versaven sobre la nostra culpa i la seva croada per a redimir-nos. Recordo que a través dels altaveus, però sense que li veiéssim la cara, un sacerdot dels de casa seva ens exhortava a penedir-nos dels nostres pecats i ens anunciava una confessió general per redimir-nos les nostres culpes. No cal dir, quina confessió férem.

Ens passàvem el dia matant polls. Sort que jo no tenia roba interior. Menys feina. Clar que feia un fred que pelava. La majoria dels dies nevat. Deu ens protegí! Això sí, cada dia hi havia baixes. No les esmentaven però les endevinaves, doncs cada dia cantaven una llista de possibles integrants d'un batalló de treballadors que havia de sortir i sempre un suplent entrava a formar part d'ell perquè hi havia hagut una baixa.

Degut a aquesta avinentesa, jo que era suplent almenys amb cinc o sis places endarrerides, vaig entrar a formar part d'ell. El batalló era d'intendència.

A partir d'aquí, la sort se'm girà de cara. Vaig formar part d'un grup que teníem la missió d'anar a buscar porcs i vaques a “Tamarite” i portar-les a l'escorxador de “Altorrición”. Eren unes bèsties que venien mig mortes de Galícia i ens costava qui-sap-el-què arrossegar-les. Però quina diferència! I quina sort. Poder ésser lliure i arregar menjar per on podíem! Més endavant vaig entrar a la cuina de frega-peroles i això sí que fou una verdadera ganga. Anàvem de proveïdors dels soldats insurrectes i arribàrem a Tarragona. Allà ens quedàrem. “Acartelats” però bastant lliures. Almenys

jo. Vaig anar ascendint fins a “jefe” de cuina. Aleshores feia i desfeia a voluntat. Recordo una anècdota entranyable. Vingueren un dia al nostre “cuartel”, uns presoners de la Plaça de toros de Tarragona. Venien a ajudar a descarregar un vaixell al moll. Venien afamats. Sabien que es quedarien a sopar i a dormir amb nosaltres. No cal dir que tots els passos que feien eren custodiats pels guardes. Doncs bé, al arribar a la nostra estada i assabentats de que jo era el cuiner em demanaren per favor que fes un sopar copiós. Jo els vaig remarcar que sabia el que era tenir gana i el que faria no s’ho acabarien. No cal dir que no em creien, però marxaren molt contents esperant l’hora de sopar en candeletes.

Arribaren i el primer que feren fou fer cua. Jo els hi vaig dir que no calia. Vaig fer mongetes, que era una menja que a la part nostra feia temps que no es veia.

Començaren a fer cua. Estaven extenuats pel treball de descàrrega al moll, però això no els impedia menjar a peu dret, tornant a la cua. Jo els omplia el plat cada vegada i al final es rendiren. No obstant, tornaren a omplir el plat ben ple, per portar-lo als seus companys tancats la plaça de toros.

Aquella nit, molts no la dormiren gaire seguida, amb les visites que feren al vàter.

L’alferes que teníem i que era un bon xicot em va fer passar a l’oficina i allà vaig acabar d’allò més bé. Podia sortir sempre que volia cap a Tarragona ciutat. Anava sovint a la biblioteca.

Els soldats que ens vigilaven (doncs nosaltres érem presoners encara) em demanaven a veure si els podia fer un permís per anar a casa seva. Feia temps que no hi havien estat. Jo els feia el permís falsificant la firma de l’alferes. No ho feia per diners. Mai vaig cobrar res. Vingué el dia que l’alferes se n’adonà. No cal dir la que s’armà. Jo li vaig dir que el que ell no podia fer, potser ho podia fer jo. Ho comprengué i em perdonà. Era un bon home.

Vingué al final la meva llicència i vaig poder tornar cap a casa. Això s’esdevenia a finals del 39. Al final s’havia acabat tot i podria refer la meua vida. Això és el que ens pensàvem. Ai las! A mitjans dels quaranta ens enviaren a Orense, a fer el servei militar. Dos anys! Ara amb els “nacionals”. Després d’haver fet la instrucció i la guerra, després d’haver après tota classe de maneig d’armes, de guerrilles, etc, ara havíem de tornar a servir a la pàtria, aquesta sí, la veritable!

Les vicissituds que vaig passar en el viatge d’anada que per cert també fou en vagons de càrrega d’animals son també de pel·lícula. El meu mestre de “xel·lo” (violoncel) que també havia estudiat el trombó, em digué que aquest instrument seu me’l deixava, i que allà em proposés d’aprendre’l, ja que aleshores segurament podria entrar a la banda de la brigada. Total que vaig carregar amb ell.

Els companys de vagó, al veure un instrument de música, em forçaven a que els toqués alguna cosa. Jo al·legava que estava desentrenat, que feia molt de temps que no el tocava... No hi hagué res a fer. El vaig haver de deixar a tots fins que s’afartaren de tocar-lo, amb el perill que els hi caigués la vara i es fes malbé. Al final em deixaren en pau.

Al arribar a Orense, un cop instal·lats al quartel, vaig buscar a veure si hi trobava un professor de l’instrument. No el coneixien. Hi havia una banda de músics, però trombons de vares no. Només de pistons. Total que em vaig haver d’espavilar sol.

Més endavant em tocà de sortir pels pobles dels voltants, quatre i el caporal, segons deien a vigilar maquis amagats. No em vàrem veure mai cap. Tampoc no els buscàvem.

Bé, doncs per aquells pobles de Déu, o més ben dit, deixat de la mà de Déu, vaig anar aprenent l'instrument. A vegades organitzava balls pel jovent. Amb un vailet del poble que tingués una mica de noció dels ritmes, pasdoble, vals, etc. muntàvem un ball. Ell amb una galleda o un altre estri i una massa per picar i jo amb l'instrument, els amenitzàvem la tarda. Com a pagament, em convidàvem a sopar "cachelos" (patates) amb xoriço. Cal recordar que encara que ja s'hagués acabat la guerra, els primers anys es passà molta gana, sobretot al quartel. A més no teniem ni un ral. Cobràvem 15 ptes. al mes, però amb els estris per a netejar les sabates, comprar fil i agulles per a la roba, paper per a escriure... no ens quedava ni per comprar un "xusco".

Sort que al tornar al quartel, vaig poder entrar a la Banda de la brigada, com a músic de tercera. Rebaixats de tot servei, estàvem com reis. El director que era un bon home, un capità retirat, ens assajava les peces de concert, però les ballables ens les fèiem nosaltres.

Jo, que ja era el sots-director, m'espavilava a trobar els grans èxits, encarregant-los a Barcelona i com érem tots joves i amb ganes de gresca, assajàvem, tocant i ballant després amb l'admiració de la gent congregada davant nostre, i assolíem grans èxits.

No he dit que sortíem a tocar als pobles que ens demanaven per a tocar a les seves festes majors. Els nadius ja grans que havien estat a les Amèriques, deien que no havien sentit mai cap banda com la nostra. Quasi bé tots érem catalans. I el que no ho era s'hi feia passar. En fi, tindria moltes anècdotes per explicar però no acabaria mai.

Al cap de dos anys, l'any 42, em vingué la llicència. El capità em demanà que em quedés, que em donaria graduació i que podria fer carrera allà. Jo li vaig dir que gràcies però que me'n tornava a casa. Al final havia arribat la ocasió de refer la meua vida, reprendre els estudis, casar-me i en fi, fer una vida normal.

Conclusions finals de tot aquest merder:

Els generals que sí se'ls pot titllar de feixistes, trasbalsaren tota la vida de la nostra terra. Ells, que havien jurat fidelitat al govern lleialment constituït, establert pel resultat de les urnes, es sublevaren mitjançant falsatats i traïcions, portant pel camí del pedregar a la nació.

No es pot dir que fos un sublevament de ràbia, de santa indignació, no, fou un rebel·lió sibil·linament preparada des de molts mesos enrere.

Per arribar a aquesta finalitat, tots els medis per aconseguir-la foren lícits. Mataren a tots els que s'oposaven els seus manejos criminals i aconseguiren, oh santa hipocresia, que el clero els declarés estendarts d'una creuada en benefici de la Santa Espanya.

I això ha durat quaranta anys. Muntaren els 25 anys de pau, quina ironia més poca-vergonya! I sort n'hem tingut que tot plegat s'acabés amb la mort de qui es creia enviat de Déu.